

AH ÜDI EMBATE? MINGI OIG NIMETAB MEID ÜHA

Ilmar Laaban. Eludrooge ego-ordule. Koostanud ja toimetanud Jaan Malin. Illustreerinud Vello Vinn. Kujundanud Anna Lauk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2008.

Tänu Jaan Malini laitmatule ja innukale tegutsemisele on Eesti Keele Sihtasutus üllitanud esindusliku kogumiku Ilmar Laabani loometöö ühest väga erilisest tahust. Teos „Eludrooge ego-ordule” sisaldab nimelt Laabani valitud palindroome.

Palindroom on iidvana sõnaseadmisvõimalus. Palindroomideks nimetatakse sõnu, fraase ja lauseid (mõnikord koguni ka pikemaid tekste), mis jäävad samaks, sõltumata sellest, kas lugeda neid vasakult paremale või paremalt vasakule. Juba muinaskultuurid maailma eri otstes on omistanud sellele sõnamänguliigile maagilisi tähendusi. Palindroom võib nimelt olla tervistav, tööindu või ka sugutungi kasvatav, hingelist armastust stimuleeriv, unist olekut minema ajav, meeli teravdav, jumalat ja häid vaime ligitõmbav, aga teisel ka saatanlik, ohjeldamatusele kutsuv, ligimest tõbedesse nakatav ja veel mitmel moel pahatahtlik. Mitmel pool Indias ja Aafrikas on palindroomid kuulunud nii palvete kui ka needuste koosseisu.

Aafrika rahvaste palindroomid ei ole mitte tähelised, vaid on olnud aastasadu (või koguni aastatuhandeid) häälikulised – see tähendab suulised.

Ka Euroopas on palindroomid tuntud iidsest ajast peale. Kui Vesuuvi vulkaanilise tuha alt kaevati välja Herculaneumi linn, siis leiti ühe maja seinalt

selle peale joonistatud palindroom. Täpsemini öeldes oli tegemist palindroomi ühe eriliigiga, mida nimetatakse maagiliseks ruuduks ja mida on märksa raskem konstrueerida kui lihtsat palindroomi. Herculaneumi maagiline ruut on niisugune:

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

Eesti keeles tähendab see: *külvaja Arepo hoiab vaevaliselt rattast kinni.*

Mida rohkem seda maagilist ruutu kõikjale joonistada, seda vähem väsid sa põllutööl. Tööväsimus jääb ruuduga seina külge kinni ega pääse enam nii lihtsalt su luude-liikmete ligi.

Nagu näha, on maagilisele ruudule iseloomulik see, et lisaks lihtpalindroomi võimalustele – vasakult paremale, paremalt vasakule – jääb siin tekst samaks ka ülalt alla ja alt üles lugedes.

Soome-ugri keeledki on väga palindroomilembesed. Kaua aega arvati, et soomekeelne sõna *saippuakivikauppias* (‘seebikivikaupmees’) on maailma kõige pikem ühte sõnasse mahtuv palindroom. Ajapikku on leitud veel pikemaid võimalusi, aga needki on soomekeelsed: *saippuakalasalakauppias* (‘seebikala salakaupmees’) või *saippuakuppiniippukauppias* (‘seebikausside hulgikaupmees’).

Maailma pikimate sõnapalindroomide hulka kuulub ka eestikeelne *kuulilennuteetunneliluuk*.

Ilmar Laaban ei harrastanud sõna-palindroomide. Tema palindroomid on fraasi- või lausepalindroomid. Eesti-keelsete palindroomide kõrval on ta loonud ka saksa-, rootsi-, prantsus- ja võrukeelseid palindroomide. Arvatavasti pole kõik teised Skandinaavia ja Lääne-meremaade luuletajad ühtekokku loonud nii palju palindroomide kui Laaban. Konkurente Laabanile leiab hoopiski Venemaalt, kus viimasel neljakümnel aastal on toimunud palindroomiplahvatus. Massiliselt palindroomide on loonud Nikolai Ladõgin, Vladimir Geršuni, Jelena Katsjuba ja Dmitri Avaliani.

Kõige pikema venekeelse palindroomi on loonud Roman Adrianov. Palindroomteksti pealkiri on „ИЕН ОКНО” („Aken on hinnas”) ja see koosneb 6000 tähest.

Ka paljud Laabani palindroomid kuuluvad üsna pikkade hulka. Kõige pikem on vist järgmine:

*Elu nimel lunite,
Moene minimaal-aam.
Inimene, ometi
nulle minule.*

Peaaegu sama pikk, aga röögatum, on järgmine:

*On ropem me porno?
Usu meie peiemusu: on ropem me porno.*

Veidi lühem, aga ilusam, on seesugune:

*Ussirüüv, ela Mississipis: sissimalev
üüris su.*

Sõna *rüüv* ei tähenda võrukeelset sõna, mis on vasteks tallinnakeelsele sõnale *rööv*. Võru keele ja põhjaeesti keele segamine ühes fraasis oluaks ju stiilitu. Tegemist on hoopis Johannes Aaviku keeleuendusliku sõnaga, mis tähendab 'tulериita' (käändub *rüüv: rüüva*).

Või veel üks pikk palindroom, mis sobiks hästi ka pikema sürrealistliku luuletuse värsireaks:

*Liitperssest nirp, ilutu, tulutu, tuli
printsess-reptiil.*

Sõna *nirp* tähendab 'närba, nərbunut'.

Allakirjutanut võlusidki enim just need palindroomid, mille sürrealistlik kvaliteet on otsekohe silmanähtav. Näiteks:

Kui rebeneb õhk, hõbeneb erak.
Või:

*Kitse helenevagi suus igavene lehes-
tik.*
Või:

Sirel, tihene Vene Hitleris!
Või:

*Isalt see kiri: „Karda, adrakirik, eest-
lasi!”*
Või:

*Ropu urinaga lapsi tootis palagani-
ruupor.*

Laaban on ülimalt leidlik, fantaasia on tal lausa ammendamatu. Mis sundis teda tagant? Mis pani ta ikka ja jälle palindroomide looma? Küllap elas temas-ki edasi ennemuistsest ajast pärinev usk palindroomide maagilisse jõusse. Jaan Malin lõpetab oma saatesõna palindroomiraamatule ilusa tsitaadiga Teddy Hultbergilt. Isuäratamiseks tahan selle pakkuda ka Keele ja Kirjanduse lugejale:

„Usun, et Ilmar Laabani palindroomid ja häälutused võivad toimida nagu mantra kõikide jaoks, kes vahetevahel tunnevad end meie keelilises vanglas puuri pistetuna. Niisiis, võta ja loe ja naudi oma igapäevaseid sõnu!”

ANDRES EHIN